

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Ірина Гасенко

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Оксана Сорочинська

кандидат педагогічних наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Постановка проблеми. У сучасному світі проблема екологічного виховання набуває особливого значення. Зростаючі загрози довкіллю, екологічні катастрофи та забруднення навколишнього середовища вимагають від суспільства не лише технічних рішень, а й формування екологічної культури у молодого покоління. Важливим аспектом цього процесу є виховання ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку. Саме в цей період формується світогляд дитини, її моральні орієнтири та екологічна відповідальність. Також, сформоване ціннісне ставлення до природи є важливим кроком у забезпеченні сталого розвитку суспільства для подолання екологічної кризи, споживацького ставлення до природи та її окремих об'єктів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останні дослідження вказують на те, що формування ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку включає інтеграцію теоретичних знань, ціннісних орієнтацій, індивідуально–особистісних якостей та практичних умінь дитини у сфері екології. Р. Шулигіна, А. Ковальова підкреслюють важливість усвідомлення дітей про взаємозв'язок людини і природи та необхідність внутрішніх переконань щодо збереження природи [6]. Сучасні дослідження Г. Філіпчук та І. Беха акцентують увагу на тому, що екологічна свідомість має закладатися у ранньому дитинстві через систему практичних дій та емоційно–пізнавальних переживань [1]. Педагогічна спадщина В. Сухомлинського також підкреслює важливість привчання дитини до емоційно вдумливого спостереження природи та усвідомлення взаємозв'язку людини і довкілля. Ці підходи знайшли широке застосування в сучасній освітній практиці та сприяють формуванню ціннісного ставлення дитини до природи як частини її суб'єктивного світу [].

Метою цієї статті є аналіз сучасних підходів до формування ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку та їх роль у забезпеченні сталого розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. Поняття «цінності» в контексті дошкільного дитинства охоплює систему моральних, соціальних та особистісних орієнтирів, які формують поведінку та ставлення дитини до світу навколо неї. Цінності можуть бути розділені на термінальні та інструментальні. Термінальні цінності представляють собою кінцеві цілі, яких людина прагне досягнути, наприклад, щастя, здоров'я, дружба. Інструментальні – такі як самостійність, допитливість та співпереживання, служать засобами для досягнення цих цілей [3].

У науковій літературі знаходимо класифікацію цінностей дітей старшого дошкільного віку, яка базується на психологічних та педагогічних дослідженнях. Зокрема, цінності дітей старшого дошкільного віку можна згрупувати: моральні цінності (поняття добра, чесності, справедливості, співчуття та відповідальності – вони формуються через спілкування, приклад дорослих, читання літератури та рольові ігри. Наприклад, дитина допомагає другу, який впав, проявляючи співчуття); соціальні цінності (культура спілкування, повага до інших, здатність працювати у групі та виконувати соціальні ролі – діти домовляються про правила гри, дотримуються черговості); пізнавальні цінності пов'язані з інтересом до знань, прагненням дізнаватися нове, розв'язувати проблеми, експериментувати (дитина ставить багато запитань про навколишній світ, самостійно шукає відповіді через досліди); естетичні цінності (здатність сприймати й оцінювати красу в природі, музиці, мистецтві, бажання творити – дитина малює, складає власні казки, милується природою); екологічні цінності – передбачають дбайливе ставлення до природи, розуміння її значення для життя людини (наприклад, дитина поливає квіти, не рве листя, сортує сміття).

У контексті нашого дослідження важливим є аналіз сутності поняття «ціннісне ставлення до природи». У науковій статті Р. Шулигіної та А. Ковальнової зроблено детальний аналіз сутності зазначеного поняття, що дозволило нам сформулювати власне бачення [6]. Ціннісне ставлення до природи дітей старшого дошкільного віку можна визначити як інтегральну особистісну

характеристику, що відображає систему знань, переконань, емоційного сприйняття та поведінкових моделей, спрямованих на збереження, примноження та гармонійну взаємодію з природою. Ціннісне ставлення до природи у дітей дошкільного віку формується у результаті систематичної екологічної освіти та виховання, та є єдністю знань, уявлень та практичних дій по відношенню до природного довкілля.

Зокрема, ціннісне ставлення до природи можна поділити на три типи: *антропоцентричний* (довкілля – власність людини, якою вона може розпоряджатися на власний розсуд задля задоволення своїх потреб. Діти бачать природу як джерело їжі, матеріалів для будівництва, предметів розкоші та задоволення. Вони не розуміють, що природа має свою власну цінність та права, незалежно від користування нею людиною [2]); *біоцентричний* (метою взаємодії з природою є збереження її недоторканості в усьому різноманітті форм і видів, у тому числі і тих, які шкодять як людству в цілому, так і окремій людині. Діти дошкільного віку розуміють, що природа має свої власні права і цінність, які не повинні порушуватись, і що людина повинна поважати природу, а не розглядати її тільки як засіб для своїх потреб. Біоцентричне ставлення полягає в тому, що дитина бачить природу як цінність саму по собі, незалежно від її корисності для людини. У цьому ставленні дитина сприймає природу як складну систему, в якій кожен елемент має своє значення та місце. Дитина, яка має біоцентричне ставлення до природи, виявляє повагу до живих істот, зберігає їхнє життя та здоров'я, ставиться до них із розумінням та чуттєвістю. Вона також дбайлива до навколишнього середовища та природних ресурсів, усвідомлює свою відповідальність за їх збереження та використання [4]); *екологічно-гуманістичний* (це ставлення включає в себе розуміння взаємозв'язку природи і людини, що ґрунтується на принципах екології, гармонії, взаємодії та взаєморозвитку. Діти розуміють важливість природи для життя людини, розвивають своє бажання зберігати і охороняти природне середовище, дбати про збереження різноманіття рослинного та тваринного світу, зберігати природні ресурси []).

Формування ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку відбувається через низку структурних компонентів: потреби та мотиви взаємодії з природним довкіллям, емоції та усвідомлення цінності природи, досвід ціннісного ставлення до природного довкілля (В. Маршицька) [5]; емоційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-практичний (Р. Шулигіна, А. Ковальова) [6].

На наш погляд ціннісне ставлення до природи включає в себе такі складові: знання про природу (різноманітність живої та неживої природи, процеси, що відбуваються в ній та взаємозв'язки між ними), природні переконання (необхідність охорони та раціонального використання природних ресурсів), природні почуття (відповідальності за стан природи та її раціональне використання, захисту від забруднення та знищення), природні навички (збереження природи та раціонального використання ресурсів), соціально-комунікативний (наслідування, спільна діяльність) табл.1.

Таблиця 1. Сутність поняття «ціннісне ставлення до природи» в дітей старшого дошкільного віку

Компонент	Зміст	Приклад формування
Когнітивний (знання та розуміння природи)	Усвідомлення дитиною ролі природи, знання про живі та неживі об'єкти довкілля, екологічні явища.	Ознайомлення з циклами природи, бесіди про значення рослин, тварин, екологічні ігри.
Емоційно–ціннісний (переживання, емоційне ставлення)	Формування позитивного емоційного ставлення до природи, здатність милуватися її красою, проявляти співчуття до живих істот.	Дитина радіє квітучому дереву, співчуває пораненій пташці, виражає емоції через малюнки, казки.
Поведінковий (дії та звички)	Практичне виявлення ціннісного ставлення до природи через відповідні вчинки та звички.	Поливання рослин, прибирання сміття в парку, дбайливе ставлення до природи під час прогулянок.
Соціально–комунікативний (наслідування, спільна діяльність)	Формування екологічної культури через взаємодію з дорослими та однолітками.	Спільна висадка дерев, обговорення екологічних проблем, створення мініпроектів.

В. Маршицька виділяє типи емоційно–ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку [5]: активні (діти мають стійкий пізнавальний інтерес до природних явищ, розуміння основних об'єктів неживої природи, їх властивостей і станів, значення живих істот і людей; здатні оцінювати стан навколишнього середовища і прагнути покращувати навколишнє середовище; отримують задоволення від спілкування з природою, вміють реагувати на прояви природної краси та ін., прагнути виражати свої емоції у спілкуванні з природою у творчій діяльності); позитивно–пасивне ціннісне ставлення – діти отримують задоволення від спілкування з природою, чутливі до краси природи, відгукуються на прояви прекрасного в природі; знання дітей недостатньо повні й усвідомлені, застосовуються лише за допомогою дорослого; інтерес до природи поверхневий; не завжди правильно можуть оцінити своє і чуже ставлення до природи, її практичне значення; дотримуються правил поведінки у природі, але має місце розходження реальної і вербальної поведінки; несистематично виявляють турботу про живі об'єкти, але на пропозицію дорослих виконують роботу старанно і сумлінно; нейтральне ціннісне ставлення – діти цієї групи мають неповний і усвідомлений характер, їхній пізнавальний інтерес до природи не викликає у них позитивних емоцій, діти не мають бажання зображати природні об'єкти, вони вміють берегти живе, але тільки за порадами дорослих; негативні цінності – це діти, які володіють поверхневими знаннями про навколишнє середовище, байдужі до краси природи, не вміють оцінювати своє і чуже ставлення до природних об'єктів, дотримуються правил поведінки в природі лише під наглядом дорослих.

Сформоване ціннісне ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку сприяє розвитку екологічної свідомості суспільства, ощадливому використанню ресурсів, популяризації природоохоронних ініціатив та створенню екологічно стійкого майбутнього. Виховання таких навичок у ранньому віці

забезпечує стале збереження довкілля для наступних поколінь, що є основою сталого розвитку. Зокрема, формування екологічно відповідальної поведінки (дитина після прогулянки в лісі не залишає сміття, нагадує іншим, що потрібно сортувати відходи) – це в свою чергу є основою сталого розвитку через зменшення рівня забруднення довкілля, підвищення екологічної культури суспільства); усвідомлення необхідності збереження природних ресурсів (дитина під час миття рук закриває кран, щоб не витратити зайву воду – раціональне використання водних ресурсів, формування звички ощадливого споживання); поширення екологічних знань у сім'ї та суспільстві (дитина розповідає батькам про користь дерев для очищення повітря та переконує їх висадити кілька саджанців у дворі – це є основою популяризації екологічних ініціатив, стимулювання дорослих до екологічно свідомих вчинків); участь у природоохоронній діяльності (діти разом із вихователями висаджують квіти біля дитячого садка та доглядають за ними – озеленення міських територій, поліпшення мікроклімату та якості повітря; соціальна активність та участь у громадських ініціативах (дошкільнята беруть участь у флешмобі «Чистий парк» разом із батьками та педагогами, що впливає на розвиток культури громадянської відповідальності, формування традицій екологічного волонтерства).

Формування ціннісного ставлення до природи в дітей старшого дошкільного віку можна в різних видах діяльності. На наш погляд цінним є мистецько–творча діяльність. Вона формує у дітей естетичне сприйняття природи, розвиває їхню чуттєву сферу та мотивує до природоохоронної поведінки. Зокрема, можна використати арт–проекти та екологічні виставки де діти разом із вихователями створюють виставку «Природа очима дітей» із малюнків, аплікацій та виробів із природних матеріалів. Такі заходи підвищують емоційно–ціннісне сприйняття природи, вчить дітей використовувати вторинні матеріали (екологічна свідомість). Театралізована діяльність, інсценізація казки «Як звірі рятували ліс» про важливість бережливого ставлення до природи розвиває емпатію та відповідальність за довкілля, закріплює екологічні знання через ігрові форми. Еко–дизайн та творчі майстерні – виготовлення прикрас, іграшок та сувенірів із вторинних матеріалів (картону, тканини, пластикових кришечок) – формує навички повторного використання матеріалів, вчить дітей дбайливо ставитися до ресурсів. Отже, залучення дітей до мистецько–творчої діяльності сприяє формуванню екологічних цінностей, розвитку емоційно–ціннісного ставлення до природи та популяризації ідей сталого розвитку. Такі методи роблять процес екологічного виховання яскравим, цікавим та ефективним.

Висновки. Ціннісне ставлення до природи у дітей дошкільного віку формується через комплексну взаємодію знань, емоцій, практичних дій та соціального досвіду. Важливу роль у цьому процесі відіграє педагогічний супровід, особистий приклад дорослих і природовідповідна діяльність дітей. Формування ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку є важливим кроком у забезпеченні сталого розвитку суспільства. Екологічна свідомість та відповідальність за довкілля, які розвиваються у дітей, сприяють формуванню майбутнього покоління, яке буде здатне приймати екологічно доцільні рішення та забезпечувати збереження природи для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. (2003). Виховання особистості: Стратегії і технології. Київ: Либідь.
2. Беленька Г. В. (2013). Дошкільнятам про світ природи : метод. посіб. для вихователів дітей дошк. віку / Г. Беленька, Т. Науменко, О. Половіна. Київ : Генеза, 2013. 115 с.
3. Карасьова К. Розвиток ціннісних орієнтирів старших дошкільників у самодіяльній грі. URL: <https://surl.li/ijkwsn>
4. Кулеш О.С., Сорочинська, О.А. (2019). Екскурсія як форма екологічного виховання старших дошкільників. Наукова дискусія: питання педагогіки та психології: матеріали міжнародної науково–практичної конференції, 42–46. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології».
5. Маршицька В.В. (2000). Теоретичні основи виховання емоційно–ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку. Морально–духовний розвиток особистості в сучасних умовах : Теоретико–методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. Київ : Педагогічна думка, 2000. Книга 1. 340 с.
6. Шулигіна Р. А., Ковальова А. П. (2023). Формування ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку в руслі екологізації освітнього середовища. Освітньо–науковий простір. Випуск 5 (2 – 2023). С. 238–242.